

บทที่ 2

ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

ปรัชญา

ปรัชญาคืออะไร คำถามนี้ไม่มีคำตอบที่สามารถจะยุติได้เป็นเอกฉันท์ทั้งนี้เพราะผู้รู้ นักการศึกษา หรือนักปรัชญาเองในแต่ละยุคต่างก็ให้ความสนใจในเรื่องปรัชญาที่แตกต่างกัน (รัตนา คັນบุญเต็ก, 2523:1) คำตอบของคำถามที่ว่าปรัชญาคืออะไรนั้นก็มีมากพอ ๆ กับจำนวนนักปราชญา และแตกต่างกันตามความเชื่อ หรือทรรศนะของแต่ละบุคคลทั้งนี้เพราะว่าปรัชญามีขอบข่ายกว้างขวาง มีลักษณะเป็นนามธรรม และมีนักปรัชญาแต่ละคนและแต่ละกลุ่มได้พยายามให้ความหมายไว้ต่าง ๆ มากมาย (ศักดิ์ ประรงค์ประทานพร, 2526:3) เรื่องของปรัชญาเป็นเรื่องของความลึกซึ้งซึ่งการได้มาซึ่งปรัชญาจะต้องเป็นเรื่องของความเชื่อที่ได้จากการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งพอที่จะเป็นแนวทางที่จะยึดในการดำเนินงานหรือดำเนินชีวิตได้ (เมธี ปิรันธนานนท์, 2519:47) การจะเข้าใจปรัชญาจึงต้องทำความเข้าใจในการตั้งคำถามที่นำไปสู่คำตอบที่ให้ความสมบูรณ์ก่อปรด้วยเหตุผลซึ่งย่อมจะถือเป็นแนวคิดหรืออุดมคติที่มีคุณค่าต่อมนุษย์อย่างยิ่ง (ฉัฐพร คำมะสอน, 2513:13)

นักปรัชญาถึงแม้จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การตอบสนองความสนใจใคร่รู้โดยการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาล แต่นักปรัชญาแต่ละคนก็ไม่สามารถศึกษาหาความจริงได้ทุกเรื่อง และแม้แต่ผู้ที่สนใจในเรื่องเดียวกันก็อาจตีความหมายและกำหนดคุณค่าของเรื่องเดียวกันแตกต่างกันไปได้ ขึ้นอยู่กับนักปรัชญาแต่ละคนเป็นอันมาก (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2525:219) ปรัชญาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มีการศึกษา นักปรัชญาจึงได้วางขอบข่ายของปรัชญาไว้เพื่อสามารถตอบสนองความสนใจของผู้ที่ต้องการอยากรู้ในสิ่งทั้งหลายได้มากที่สุด

ขอบข่ายของปรัชญา

ปรัชญาเป็นวิชาที่ศึกษารอบคลุมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ศึกษาในชั้นสูงสุด ขอบข่ายของปรัชญาจึงกว้างขวางมาก ดังที่กิติมา ปริทีติติก (2520: 21-22) ได้สรุปขอบข่ายของปรัชญาเป็น 4 สาขาใหญ่ ๆ คือ

1. METAPHYSICS (อภิปรัชญา) เป็นการศึกษาถึงความจริงสูงสุด (ULTIMATE REALITY) ของสรรพสิ่งในโลก เช่น ความจริงที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของธรรมชาติ ความจริงที่เกี่ยวกับจิตใจ และความจริงที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ
2. EPISTEMOLOGY (ญาณวิทยา) เป็นการศึกษาถึงความรู้และกระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ ตลอดจนความรู้ทั้งหมดที่มีผลต่อการประกอบกิจกรรม และการเกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนของความรู้ที่แท้จริงและถูกต้อง
3. AXIOLOGY (คุณวิทยา) เป็นการศึกษาถึงคุณค่าของมนุษย์ทั้งด้านจริยะ (ETHICS) ซึ่งได้แก่ความดีความชั่ว ความถูกต้องและความคิด กับด้านสุนทรียภาพ (AESTHETICS) ซึ่งเกี่ยวกับความสวยงาม ความมีเสน่ห์ และความไม่สวยไม่งาม นอกจากนี้ยังเน้นถึงคุณค่าทางลัทธิศาสนา ทางสังคม และทางเศรษฐศาสตร์ด้วย
4. LOGIC (ตรรกวิทยา) เป็นวิชาที่ว่าถึงวิธีการคิด ไตร่ตรอง และการวิจัย การสังเกต ทบทวน การคิดแบบนิรนัย (DEDUCTIVE) และอุปนัย (INDUCTIVE) สมมติฐานและการทดลอง การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ เป็นต้น

ปรัชญาแบ่งได้หลายสาขา และขอบข่ายของปรัชญาครอบคลุมอยู่กับการศึกษาในเรื่องความจริง ความรู้ ตลอดจนถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในโลก ดังนั้นปรัชญาจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะปรัชญาพยายามเข้าใจและตอบปัญหาทุกสิ่งทุกอย่างบนพื้นพิภพนี้ ให้กระจ่างชัดเจนและมีเหตุผล ผล จึงไม่เป็นการแปลกเลยหากปรัชญาจะช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ซึ่งศาสตร์อื่น ๆ ต้องขบคิดกันต่อไปอีกนาน แต่ปรัชญาจะสามารถให้คำตอบได้อย่างกระจ่าง และพยายามนำไปสู่คำถามที่จะต้องหาคำตอบใหม่อย่างไม่สิ้นสุด (ณัฐพร คำมะสอน, 2531:16)

ประโยชน์และคุณค่าของปรัชญา

จากขอบข่ายของปรัชญาข้างต้น ทำให้สามารถมองเห็นประโยชน์และคุณค่าของปรัชญา เพราะปรัชญาตอบปัญหาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสามัญ หรือปัญหาวิชาการ ปรัชญาจะให้คำตอบที่เป็นไปได้และมีเหตุผลสนับสนุน ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าประโยชน์ของการศึกษาวิชาปรัชญา (ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, ม.ป.ป. : 17-19) มีดังต่อไปนี้

1. ประชาชนมีประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ส่วนบุคคล การศึกษาวิชาปรัชญานั้นจะทำให้เราสามารถมองปัญหาต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวเองได้ดี ในขณะที่เดียวกันเราก็จะสามารถกำหนดแนวทางแห่งการดำรงชีวิตของเราได้ นั่นคือ เราได้ตั้งจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของเราเพื่อที่จะเดินไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น การกระทำใด ๆ ถ้ากระทำโดยมีจุดมุ่งหมายแล้ว ย่อมจะประสบผลสำเร็จได้

2. ประชาชนมีประโยชน์ต่อมนุษย์ในการกำหนดพฤติกรรมต่อคนอื่น การศึกษาวิชาปรัชญานั้นจะทำให้เราสามารถทราบ เข้าใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคลในสังคมได้ดี และในขณะที่เดียวกันเราก็จะรู้จักการกำหนดแนวทางที่พึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงต่อคนอื่นในสังคมจะถูกกำหนดโดยปรัชญาชีวิตของแต่ละคน

3. ประชาชนมีประโยชน์ต่อชีวิตในสังคม การศึกษาวิชาปรัชญาจะทำให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทางสังคมได้ดี เนื่องจากมนุษย์อยู่รวมกลุ่มกันเป็นหมู่คณะทำให้เกิดสังคมขึ้น วิชาปรัชญาจะชี้บอกถึงหน้าที่ที่มนุษย์ในสังคมจะพึงกระทำต่อกัน เมื่อมนุษย์ในสังคมเข้าใจหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามหน้าที่แล้วก็จะทำให้เกิดผลดีต่อชีวิตส่วนตัวและต่อสังคมโดยรวม

4. ประชาชนมีประโยชน์ต่อการเมือง การศึกษาวิชาปรัชญาโดยเฉพาะปรัชญาการเมือง จะทำให้มีความรู้ความเข้าใจ ในระบบการปกครองต่าง ๆ ได้ดี และสามารถกำหนดแนวทางของการมีส่วนร่วมในด้านการเมืองของตนได้

5. ประชาชนมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ การศึกษาวิชาปรัชญาจะทำให้เรากำหนดแนวทางได้ว่า เราจะทำงานที่มีลักษณะอย่างไร และหารายได้มาอย่างไรจึงจะมีความสุขไม่เกิดทุกข์และโทษแก่ตนเอง ในขณะที่เดียวกันปรัชญาจะชี้ให้เรากำหนดได้ว่าจากรายได้ของเรานั้น เราควรจะใช้จ่ายอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่การดำรงชีพของตนเอง

6. ประชาชนมีประโยชน์ต่อวัฒนธรรม ปรัชญาของนักปรัชญาเมธีชาติหนึ่ง ๆ ย่อมจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ ด้วย ปรัชญาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมในทุก ๆ ด้าน ความเจริญก้าวหน้าทางปรัชญาจะเป็นเครื่องแสดงความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมให้ปรากฏ ก่อให้เกิดความยินดีและภูมิใจในวัฒนธรรมของชาติตน และวิธีรักษาวัฒนธรรมของตนไว้สืบไป

7. ประชาชนมีประโยชน์ต่อการศึกษาและให้เกิดวิชาความรู้ การศึกษาวิชาปรัชญานอก

จากจะทำให้เราเข้าใจถึงเนื้อหาของปรัชญานั้น ๆ แล้วยังทำให้เราเกิดความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาอีกด้วย เนื่องจากปรัชญาครอบคลุมเนื้อหาของศาสตร์ต่าง ๆ ไว้ในตัวของตัวเอง เมื่อเข้าใจปรัชญาก็เท่ากับเข้าใจถึงสาระสำคัญของศาสตร์อื่น ๆ ด้วย และสนใจศึกษาศาสตร์นั้น ๆ จะก่อให้เกิดวิชาความรู้ต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2523:10) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับคุณค่าของปรัชญาไว้ดังนี้

1. วิชาปรัชญาเรียนแล้วนำไปประกอบอาชีพอะไรไม่ได้โดยตรงเพราะไม่ใช่วิชาชีพ ไม่ทำให้ผู้เรียนมีชื่อเสียงร่ำรวย หรือได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานเมื่อเป็น เช่นนี้จะเรียนปรัชญาไปทำไม คำตอบมีเพียงประการเดียวคือ เรียนไปเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นหรือเพื่อค้นหาจุดหมายปลายทางของชีวิต (วิทย์ วิศทเวทย์, 2518:7) บุคคลที่กระหายใคร่รู้ต้นคอของวิชาการทั้งหลายในโลกนี้ต้องศึกษาวิชาปรัชญา ซึ่งเป็นคลังแห่งวิทยาการทุกสาขา หรือบุคคลผู้มีความประสงค์จะทราบว่าตนเองเกิดมามีชีวิตอยู่ทุกวันนี้เพื่ออะไรไม่มีวิทยาศาสตร์สาขาใดศึกษาเรื่องนี้วิชาปรัชญาเท่านั้นที่จะสนองความต้องการทำนองนี้ได้ ดังนั้นคุณค่าของปรัชญาที่อยู่ตรงที่มันสามารถสนองความปรารถนาของบุคคลประเภทนี้

2. ช่วยขยายขอบเขตของความคิดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทำให้จิตสามารถสร้างจินตนาการได้ง่ายขึ้นไม่เชื่อง่ายและงมงาย นักวิทยาศาสตร์แต่ละสาขาก็ขบคิดเฉพาะปัญหาภายในขอบเขตของตนเท่านั้น ทำให้นักวิทยาศาสตร์มีความคิดจำกัด แต่ปรัชญามีความคิดที่กว้างขวางมองทะลุบุโร่งโลกนี้จักรวาลนี้สามารถจินตนาการได้ง่าย เพราะได้ฝึกหัดคิดมอย่างโซกโซนไม่งมงายเป็นเสมือน "กบในกะลา" ที่ถือว่าตนเองเก่งคนเดียว ไม่เป็นคนประมาท "ซาลันแก้ว" คือทรงนงว่าตนเองรู้ไปหมดแล้ว ไม่ยอมรับฟังทรรศนะของผู้อื่นและไม่เป็นคนประเภท "บ่วยไม่รักษา" คือแม้จะรู้ตัวเองมีปัญหาก็ไม่ยอมมหาทางแก้ไขปรับปรุง ไม่เป็นคนหูเบาเชื่อง่ายโดยไม่ได้พิสูจน์หรือมีเหตุผลไม่เพียงพอ

3. ทำให้จิตใจสูงส่ง เนื่องจากเนื้อหาปรัชญาเป็นการสืบค้นหาความแท้จริงที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่ปรากฏอุคมคติต่าง ๆ ได้แก่ ความดี ความจริง ความงาม และความบริสุทธิ์ของจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องสูงส่งกว่าโลกแห่งประสพสัมผัสหรือโลกียธรรมจึงทำให้จิตใจของผู้คิดปรัชญาผู้ศึกษาปรัชญาสูงส่งไปด้วยเพราะได้สัมผัสกับเรื่องสูงส่ง จึงได้ยึดอุคมคติเหล่านั้นเป็นแบบแผนใน

การดำเนินชีวิต ถือได้ว่าเป็นชีวิตที่ประเสริฐ

4. การคิดปรัชญาทำให้นักปรัชญาเป็นมนุษย์พิเศษ ที่แตกต่างไปจากสามัญชนคนธรรมดาเป็นอย่างมากในด้านนามธรรมคือ "เป็นคนเหมือนกัน แต่ไม่เหมือนกัน" กล่าวคือ ลักษณะทางกายภาพก็เหมือนคนทั่วไปแต่แตกต่างจากคนธรรมดาตรงคุณภาพได้แก่ ความรู้ความสามารถในการคิด ความสุขุมรอบคอบ ความกระตือรือร้น ภาระที่จะรู้ เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้นับว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างยิ่งที่นิคเซ่ เรียกว่า "อภิมนุษย์" (SUPERMAN) เป็นอัจฉริยบุคคลที่สร้างผลงานดีเด่นซึ่งอำนวยความสะดวกแก่ชาวโลกตลอดมา

การศึกษาปรัชญาโดยอาศัยพื้นฐานของปรัชญาคือ การรู้จักคิด รู้จักถาม และแสวงหาคำตอบอย่างสม่ำเสมอซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย อาทิเช่น เป็นการส่งเสริมให้เกิดความรอบรู้ในทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวเองและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความกระจ่างชัดในปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดเป็นเป้าหมายของชีวิตได้อย่างถูกต้องและยังก่อให้เกิดการสร้างชีวิตที่ประกอบไปด้วยคุณค่าให้กับตัวเอง สิ่งทีกล่าวมานี้ล้วนได้อาศัยคุณค่าของปรัชญาเป็นสำคัญ

ปรัชญาการศึกษา

การจัดการศึกษาของชาตินั้นต้องให้สอดคล้องกับนโยบายพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สังคมใดก็ตามที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบหลักทั้งสามนี้ การจัดการศึกษาของชาติก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่ละสังคมจะมีแนวการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป เพราะระบบทั้งสามไม่เหมือนกัน ดังนั้น แนวทางในการจัดการศึกษาคควรเป็นไปได้อีกก็คือการศึกษาที่มีรากฐานจากแนวความคิด ความเชื่อ สภาวะแวดล้อม และความเป็นอยู่ตามสภาพของสังคมนั้น ๆ โดยตรง (สมพงษ์ สิงหาพล, 2523:4) แนวความคิดหรือแนวความเชื่อในการจัดการศึกษาก็คือ ปรัชญาการศึกษาซึ่งผู้มีหน้าที่จัดการศึกษายึดแนวทางอันเป็นปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของสังคมและตามความจำเป็นของสถานการณ์ของสังคมในแต่ละสมัย

ปรัชญาการศึกษาเป็นเสมือนอุดมการณ์อันสูงสุดซึ่งเป็นหลักยึดในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการเป็นแม่บท เป็นต้นกำเนิดแนวความคิดในการกำหนดจุดหมายทางการศึกษา

และเป็นแนวทางในการจัดการสอนว่าจะจัดเพื่อใคร จัดอย่างไรและส่งผลไปยังเป้าหมายที่เราต้องการหรือไม่ (ศิริชัย กาญจนวาสี. 2525 : 43)

การจัดการศึกษาในประเทศใดก็ตามถ้าไม่มีจุดที่ยึดหรือปรัชญาการศึกษาที่แน่นอน ก็ไม่มีทางที่จะทำให้ถึงความเจริญถึงขีดสุดได้เลย การเอาแบบอย่างการจัดการศึกษาของประเทศใดประเทศหนึ่งมาใช้โดยปราศจากการดัดแปลงแก้ไขย่อมก่อให้เกิดปัญหาในอนาคต (อุทัย เศษ ตานนท์, 2522:104) ปรัชญาการศึกษานั้นไม่ใช่แบบแผนที่เป็นสากลที่จะนำไปใช้ได้ทุกท้องถิ่นทุกกาลสมัยยิ่งในที่ต่างขนบธรรมเนียมประเพณี ต่างวัฒนธรรมต่างกาลสมัยกันแล้วยิ่งทำให้มีความแตกต่างกันออกไปมากขึ้น ดังนั้นประเทศไทยก็ควรมีปรัชญาการศึกษาของเราเองเพราะปรัชญาการศึกษาเป็นเครื่องช่วยในการคิดหรือวิเคราะห์หาหลักการวิธีการที่ดีเพื่อนำไปสู่แนวทางในการจัดการศึกษาที่ดีต่อไป (จินดา ยัญทิพย์. 2528:10)

ความหมายของปรัชญา

ความหมายของคำว่าปรัชญาในที่นี้จะแยกวิเคราะห์ออกเป็น 2 นัย คือ ความหมายตามรูปศัพท์และความหมายตามทัศนะของนักปรัชญา คือ

1. ความหมายตามรูปศัพท์

ความหมายตามรูปศัพท์ที่นำมาพิจารณาจากคำ 2 คำ คือ "PHILOSOPHY" ตามที่ใช้กันทั่วไปในภาษาอังกฤษ และคำว่า "ปรัชญา" ตามที่ใช้ในภาษาไทย คำว่า "PHILOSOPHY" ในภาษาอังกฤษนั้นมีรากเดิมมาจากภาษากรีก อันเป็นต้นกำเนิดของวิชาปรัชญาฝ่ายตะวันตกได้แก่ คำว่า PHILOSOPHTA ซึ่งเป็นคำสนธิระหว่าง 2 คำ คือคำว่า PHILO ซึ่งแปลว่า "ความรัก ความสนใจ ความเลื่อมใส" (สวามี สัตยานันตบุตร, 2514) กับคำว่า SOPHIA ซึ่งแปลว่า "ความรู้ ความปราดเปรื่อง" เมื่อรวม 2 คำเข้าด้วยกันก็จะได้คำแปลว่า "ความรักในความรู้" ส่วนคำว่า PHILOSOPHER นั้นก็หมายถึง PHILO = (LOVER) กับ SOPHIA (ความปราดเปรื่อง) อันพอจะอนุมานตามความหมายภาษาไทยว่าเป็นนักปราชญ์นั่นเอง

คำว่า "ปรัชญา" อันเป็นรูปศัพท์ที่ใช้ในภาษาไทยนั้น ส.ศิริรักษ์ ได้ให้อธิบาย

ไว้ว่าคำนี้เข้าใจว่าพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงษ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้นจากคำว่า PHILOSOPHY (ส. ศิวรักษ์, 2516 :14) ในลักษณะเช่นนี้ก็ฟังเข้าใจว่าเป็นการบัญญัติศัพท์เพื่อให้มีคำที่จะใช้ในภาษาไทย ที่พอเทียบเคียงได้กับภาษาต่างประเทศโดยอนุโลมเท่านั้น แต่ความหมายของคำในทั้งสองภาษานี้หาได้มีความหมายที่ตรงกันอย่างแท้จริงทีเดียวไม่ กล่าวคือ คำว่า PHILOSOPHY ตามนัยแห่งความหมายของคำในภาษาอังกฤษแปลว่า ความรักในความรู้ หรือ LOVE OF WIS-DOM ส่วนคำว่า "ปรัชญา" นั้นเมื่อได้วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์แล้วมิได้มีส่วนใดที่จะพาดพิงไปถึงเรื่อง "ความรัก" ดังที่เป็นความหมายตามรูปศัพท์ของภาษาอังกฤษเลย ดังจะขอยกเอารรถาธิบายของ สวามี สัตยานันทบุรี ซึ่งได้วิเคราะห์ไว้อย่างชัดเจนมากให้พิจารณา ดังที่คำว่าปรัชญาเป็นคำสันสกฤต ประกอบด้วยรูปศัพท์ 2 ศัพท์ คือ "ปร" หมายถึง ประเสริฐ และ "ชญา" หมายถึง ความรู้ ดังนั้นปรัชญาจึงหมายถึง ความรู้อันประเสริฐ แต่ความรู้อันประเสริฐที่กล่าวถึงนี้หมายถึงอะไร ปัญหานี้เป็นแม่บทที่จะอธิบายถึงความหมายแห่งปรัชญาตะวันออก ธรรมดามีว่า ความรู้เกิดจากความอยากรู้ เนื่องจากเราอยากรู้อะไร ๆ เราจึงพยายามที่จะรู้แล้วจึงหาผลสำเร็จในความรู้สิ่งนั้น ๆ เป็นขั้นก่อนแต่ความรู้ทุกชนิดย่อมไม่มีที่สิ้นสุด อวสานแห่งความรู้ในสรรพสิ่งทั่วไปย่อมไม่มี เมื่อเราหาความรู้ในสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้แล้ว เราย่อมพยายามที่จะหาความรู้ในสิ่งอื่น ๆ ต่อไปโดยลำดับ ดังนั้นการหาความรู้จึงนับว่ายังไม่บรรลุถึงขีดสุด เมื่อเราบรรลุถึงความรู้ขั้นที่สูงสุดแล้ว ความอยากรู้ก็ย่อมสูญหายไปทันที เพราะไม่มีสิ่งใดที่เหลือไว้สำหรับจะให้เรายากรู้จักต่อไป คือว่าความรู้ขั้นที่สูงสุดนั้นนับได้ว่าเป็นความรู้อันประเสริฐโดยแท้จริง ซึ่งตามคำบรรยายของฝ่ายปราชญ์ตะวันออกให้ชื่อจำกัดไว้ว่า "ปรัชญา" (สวามี สัตยานันทบุรี, 2514:3-5)

ตามทรรศนะที่ได้ยกมานี้จะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างความหมายของคำ "PHILOSOPHY" (ความรักในความรู้) กับคำ "ปรัชญา" (ความรู้อันประเสริฐ) ในลักษณะที่ว่า "PHILOSOPHY" นั้นเป็น "การค้นคว้าหาทางที่จะไปจากความสงสัย ฝ่ายปรัชญา ได้แก่ ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลัง เมื่อสิ้นความสงสัยแล้ว" ดังนั้นจึงพอจะเข้าใจได้ว่า คำปรัชญาซึ่งเราถือว่าเป็นคำแปลจากคำ "PHILOSOPHY" นั้นเป็นเพียงการกำหนดสื่อความหมายระหว่างสองภาษา โดยการอนุโลม เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันว่าเรากำลังพูด กำลังศึกษาในเรื่องเดียวกัน ส่วนความหมาย

ที่แตกต่างกันตามนัยของรูปศัพท์ทั้งสองภาษานั้นก็ยกไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก นอกจากความหมายโดยนัยของรากศัพท์ของทั้งสองภาษาจะแตกต่างกันดังกล่าวมาแล้ว สาธารณะเหตุผลของคนลักษณะของปรัชญาฝ่ายตะวันตกและฝ่ายตะวันออกยังแตกต่างกันอีกด้วย ข้อแตกต่างนี้ก็จะระบุไว้แล้วโดยชัดแจ้งในความหมายตามรากศัพท์ กล่าวคือ PHILOSOPHY (ฝ่ายตะวันตก) ตามรากศัพท์มีความหมายว่า "ความรักในความรู้" หรือ "ความรักในปัญญา" นี้เป็นลักษณะของปรัชญาฝ่ายตะวันตกโดยแท้ เราจะเห็นลักษณะนี้อย่างเด่นชัดในปรัชญากรีกทั้งหลาย รวมทั้งที่ไม่ค่อยจะมีชื่อนักไปจนถึงปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ เช่น ทาเลส โขคราตีส พลาโต จนถึงอริสโตเติล ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความรักและใฝ่หาความรู้ทั้งสิ้น ส่วนความรู้หรือคำตอบที่แต่ละคนเสาะหามาได้และได้รับการยกย่องว่าเป็น PHILOSOPHY นั้นก็ทำได้เป็นคำตอบที่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งหมดหรือไม่ บางคำตอบของนักปราชญ์รุ่นเก่าก็ถูกหักล้างโดยนักปรัชญารุ่นหลัง ๆ หรือโดยนักปราชญ์ร่วมสมัยเดียวกัน หรือแม้แต่ลูกศิษย์หักล้างแนวความคิดของอาจารย์ก็ยังมี เช่น กรณีสอริสโตเติลกับพลาโต เป็นต้น แต่กระนั้นก็ตามสิ่งที่ "นักรักในความรู้" ทั้งหลายเหล่านั้นได้ค้นพบก็ยังได้รับการยกย่องให้เป็น PHILOSOPHY อยู่มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ แม้แต่ปรัชญาที่เกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบัน เช่นลัทธิอัตถิภาวนิยม (EXISTENTIALISM) ที่มีคนจำนวนมากตำหนิ ประณามไปในทางเสื่อมเสียต่าง ๆ นานาก็ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นปรัชญา จึงจะเห็นได้ว่าลักษณะของปรัชญาตะวันตกนั้นเป็นเพียงการเกิดความสงสัย ความอยากรู้อยากเห็นใฝ่หาคำตอบที่ตนอยากรู้ด้วยเหตุนี้จึงมีปรัชญาฝ่ายตะวันตกบางคนลงความเห็นว่า การที่คนเกิดความสงสัยอยากรู้อแล้วใฝ่หาคำตอบจนกระทั่งหาคำตอบได้ หรืออาจจะยังหาคำตอบไม่ได้ก็เป็นอาการของปรัชญาแล้ว ดังนั้นปรัชญาของฝ่ายตะวันตกจึงมิได้สำคัญอยู่ที่ "คำตอบ" (FINAL ANSWERS) แต่อยู่ที่ "การค้นหา" (SEARCH) และความพยายามที่จะเข้าใจในสิ่งที่ตนอยากรู้อ (IT IS NOT, IS FINDING SO CALLED "FINAL ANSWERS" THAT THE VITALITY OF PHILOSOPHY IS BASED, RATHER IT IS THE SEARCH, THE CREATIVE ATTEMPT, TO UNDERSTAND, THAT INVIGORATE PHILOSOPHERS TO CONTINUE THEIR WORK) ซึ่งตรงกันข้ามกับความหมายของ "ปรัชญา" ฝ่ายตะวันออกที่มีความหมายรากศัพท์ว่า "ความรู้อันประเสริฐ" หากเราได้ศึกษาปรัชญาของโลกตะวันออกอันมีจีนและอินเดีย (รวมทั้งพุทธปรัชญา) เป็นอาทิก็จะเห็นได้ว่าปรัชญาเหล่านั้นล้วนแต่เป็นคำสอน และมุ่งไปในทางที่จะให้นำไปปฏิบัติ และมีลักษณะเป็นคำสอนหรือเป็นลัทธิทาง

คำสนา^{นั้น}นั้นก็ถือเป็น "คำตอบ" (FINAL ANSWERS) อันเป็นที่ถูกใจของผู้ที่มีศรัทธาแล้วจึงได้รับการยกย่องว่าเป็น "สิ่งประเสริฐ" หรือเป็น "ความรู้อันประเสริฐ" แต่ไม่มีความรู้ใดที่ประเสริฐไปกว่านั้นอีกแล้ว (เช่น คำสอนของขงจื้อ คำสอนในศาสนาพราหมณ์และคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น) โดยที่มิได้เน้นวิธีการค้นหาหรือวิธีการอธิบายความรู้นั้น ๆ ว่าเป็นสาระสำคัญ ดังเช่นลักษณะของปรัชญาฝ่ายตะวันตก. และปรัชญาฝ่ายตะวันออกนั้นเป็นความรู้ที่จะนำไปปฏิบัติหรือเพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากความชั่ว ความทุกข์และนำไปสู่ความดีและความสุข ไม่ใช่เป็น "ความรู้เพื่อความรู้" อย่างเช่นลักษณะของปรัชญาฝ่ายตะวันตก (บรรจง จันทรสา, 2527:2-3)

2. ความหมายตามทรรศนะของนักปรัชญา

การให้ความหมายของปรัชญามีลักษณะต่าง ๆ กันตามทรรศนะของนักปรัชญานักการศึกษา นักจิตวิทยา นักคิด นักเขียน เป็นอาทิจึงทำให้นิยามของปรัชญามีความแตกต่างกันไปตามความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติที่ผู้ให้คำนิยามไว้ ดังเช่น

ปลาโต (PLATO) ได้ให้คำนิยามว่า "ปรัชญามุ่งจะรู้อันนิรันดรและธรรมชาติแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย" (อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, 2523:15)

โสเครตีส (SOCRATES) ให้ความหมายว่าปรัชญาคือความรักในความรู้ (PHILOSOPHY IS LOVE IN KNOWLEDGE) และอริสโตเติล (ARISTOTLE) ได้ให้ความหมายว่า "ปรัชญาคือทฤษฎีของความรู้หรือทฤษฎีของคุณค่า" (PHILOSOPHY IS THEORY OF KNOWLEDGE OR THEORY OF VALUE) (กิติมา ปรีดีคิลก, 2523:2)

คาร์เตอร์ วี. กู๊ด (CARTER V. GOOD) ได้ให้ความหมายว่าปรัชญา คือ ศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดหมวดหมู่ของความรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายทำความเข้าใจกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ซึ่งประกอบด้วยตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อภิปรัชญา และศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องความรู้ของมนุษย์ (CARTER V. GOOD, 1973:395)

อภิรมย์ ฅ นคร อธิบายว่า ปรัชญา คือ การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์ถึงความถ้อยคำและการสังเกตข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และอุดมการณ์ของชีวิตเพื่อจะค้นหาสัมพันธภาพโดยมีจุดประสงค์ที่จะรวมเข้าด้วยกัน ทำให้เป็นจุดเดียวกัน เพื่อตีความหมายของความรู้และชีวิต (อภิรมย์ ฅ นคร 2510:65)

ธำรง บัวศรี อธิบายว่า ปรัชญาคือ ทัศนนะหรือความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นหรือเกี่ยวข้อง ทัศนนะหรือความเชื่อที่กล่าวนี้ไม่ใช่ความคิดเห็นธรรมดา แต่เป็นความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ได้กลั่นกรองแล้วโดยอาศัยค่านิยม (VALUE) เป็นบรรทัดฐาน (ธำรง บัวศรี, 2512:61-62)

ภิญโญ สาธร ให้คำนิยามว่า "ปรัชญาคือศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์จะจัดหมวดหมู่หรือแบบความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและแปลความหมายข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ (ภิญโญ สาธร, 2514:22)

จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้นิยามคำว่า "ปรัชญา" ไว้ว่า "ปรัชญาคือความคิดเห็นใฝ่ที่ยิ่งพิสูจน์ไม่ได้ หรือยังสรุปผลแน่นอนไม่ได้ แต่ถ้าพิสูจน์ได้จนลงตัวแล้วเราก็จัดว่าเป็นศาสตร์ (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2514 : 14)

สมัคร บุราวาศ ได้อธิบายถึงปรัชญาไว้ว่า ปรัชญาหมายถึงความพยายามที่จะอธิบายเหตุผลของการเชื่อมั่นในเรื่องต่าง ๆ เช่น พระผู้เป็นเจ้าของ นิพพาน ที่ถือกันว่าเป็นความจริงสูงสุด (สมัคร บุราวาศ, 2515 : 12)

สกล นิลวรรณ ได้ให้ความหมายของปรัชญาโดยสรุปว่า ปรัชญาหมายถึงขอบเขตของความคิดที่อยู่เหมือนปรากฏการณ์ของสภาวะทั้งหลายของชีวิต หรือขอบเขตของความคิดที่พยายามเพื่อจะทำความเข้าใจในสรรพสิ่งทั้งปวง (สกล นิลวรรณ, 2522:3)

ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร ได้พูดถึงความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญามีทั้งความหมายในแง่กว้างและแง่แคบ ในแง่กว้างความหมายของปรัชญาครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาความรู้ในโลก และนอกโลก ส่วนความหมายในแง่แคบนั้นปรัชญาอาจหมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของจักรวาล เช่นการดำรงชีวิตของมนุษย์หรือการวิเคราะห์ภาษาที่มนุษย์ใช้เป็นต้น (ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร, 2526 : 2)

จากคำนิยามต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งของไทยและต่างประเทศนั้น พอสรุปได้ว่าปรัชญาเป็นคำที่จะอธิบาย หรือให้นิยามอย่างเด่นชัด ได้ยาก เพราะทัศนนะความคิดความเชื่อของบุคคลที่มีต่อโลก และต่อชีวิตนั้นแตกต่างกันไปตามลักษณะต่าง ๆ แล้วแต่สถานการณ์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ โดยตรงทุกแง่มุมของปรัชญานั้นเป็นการยากมาก ดังนั้น คำว่าปรัชญาก็ยังคงเป็นคำถาม

ซึ่งก็จะตอบแล้ว ก็คงจะได้ความหมายต่างกันตามลักษณะของความเชื่อ ของกลุ่มคน (กิตติมา ปรีดีติติก, 2523:3) ดังที่กล่าวมาแล้ว

แต่จะอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมิใช่พยายามให้ความหมายของปรัชญาไว้ในลักษณะใดก็ตาม ความหมายเหล่านั้นจะครอบคลุมไปถึงสิ่งต่อไปนี้ (สุรินทร์ รักชาติ, 2529:22)

1. ปรัชญาเป็นเรื่องของการศึกษารวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ ของชีวิตและจักรวาล อย่างเป็นระบบ เข้าไว้ด้วยกันทั้งหมด
2. ปรัชญาเน้นเรื่องของการพยายามในการแสวงหา สืบค้นเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งความจริงแท้สูงสุด
3. ปรัชญาเป็นเรื่องของการคิดหาเหตุผลเพื่อจะนำมาตอบคำถามต่าง ๆ โดยใช้หลักทางตรรกวิทยา
4. เนื้อหาของปรัชญาเป็นเรื่องที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามทรรศนะความเชื่อ ของบุคคลตามยุคสมัย และสถานการณ์ต่าง ๆ แล้วแต่ความสนใจ

ความหมายของการศึกษา

ความหมายของคำว่าการศึกษาในที่นี้จะแยกวิเคราะห์ออกเป็นความหมายตามรูปศัพท์ ของนักการศึกษาคือ

1. ความหมายตามรูปศัพท์

ความหมายของคำว่าการศึกษาตามรูปศัพท์สามารถพิจารณาได้ 2 แนวคือ รูปศัพท์ ภาษาไทย และรูปศัพท์ภาษาอังกฤษ

ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ คำว่า "การศึกษา" ในภาษาไทยเป็น คำที่แผลงมาจาก "ศึกษา" ในภาษาสันสกฤต ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า ศฺก มีความหมายว่า สามารถ เมื่อกลายมาเป็นคำว่า ศึกษา มีความหมายถึง (1) การเล่าเรียน การแสวงหาความรู้ (2) ความปรารถนาที่จะเป็นผู้สามารถกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ความปรารถนาที่จะครอบงำ (PREUATL) (3) การสอน การฝึก (4) วิชาหนึ่งในหกของเวทวงศ์ สอนการออกเสียงถ้อยคำและกฎของการออกเสียง (EUPLONY) (5) มารยาท (MODESTY) และความถ่อมตน ส่วนในรูปของบาลี คำว่า ศึกษา

จากรากศัพท์ว่า ลิกข มีความหมายว่ายึดมั่นในวิชา (วิจิตร เกกวิสิษฐ์, 2520:126) ส่วนคำ "การศึกษา" (EDUCATION) ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน 2 คำ ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นไว้ต่างกันคือ เชื่อว่ามาจากคำว่า EDUCARE ซึ่งหมายถึง การปลูกฝัง อบรม กับคำว่า EDUCERE ซึ่งหมายถึง การให้กำเนิด การทำให้เกิด (ณัฐพร คำมะสอน, 2531:22) รากศัพท์คำแรกซึ่งหมายถึงการอบรมสั่งสอนให้เกิดความเจริญงอกงามนั้น เป็นความหมายของการศึกษาที่ยังถืออยู่ในปัจจุบัน ส่วนคำหลังนั้นถือว่า การศึกษาเป็นเพียงการชักนำให้บุคคลรู้จักและตระหนักในคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน เพื่อจะได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นได้เต็มที่ (วิจิตร ศรีสอ้าน 2525:232)

ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ คำว่าการศึกษาที่มีความหมายสอดคล้องกันคือ หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดขึ้นซึ่งความรู้

2. ความหมายตามทรรศนะของนักการศึกษา

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "การศึกษา" ไว้มากมายแตกต่างกันไปตามแนวคิดและความเชื่อของแต่ละบุคคล ดังนี้

ธำรง บัวศรี กล่าวว่า การพิจารณาความหมายของการศึกษาสรุปได้ว่าอาจมองได้เป็น 2 แง่ คือในแง่ของการกระทำของโรงเรียน การศึกษาหมายถึงกระบวนการอันเป็นส่วนรวมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อช่วยสร้างเสริมความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรมต่าง ๆ อันมีคุณค่าให้แก่บุคคล และในแง่ของการกระทำของสังคม การศึกษาหมายถึง กระบวนการสังคมที่สังคมจัดขึ้นโดยกำหนดให้บุคคลเข้าอยู่ในขอบข่ายของสิ่งแวดล้อมที่จัดไว้เป็นพิเศษ (สิ่งแวดล้อมที่จัดไว้ก็คือโรงเรียน) และช่วยสร้างเสริมพัฒนาการให้แก่บุคคลทั้งในด้านส่วนตัวและสังคม (ธำรง บัวศรี, 2506 : 3-4)

บุญเหลือ เทพสุวรรณ กล่าวว่าการศึกษาคือ ความสามารถที่จะเจริญเติบโตไปสู่จุดมุ่งหมายอันพึงประสงค์ ซึ่งความเจริญเติบโตที่มีทั้งทางกาย ทางสมอง และทางจิตใจ (บุญเหลือ เทพสุวรรณ, 2513:10)

พระราชวรมณี กล่าวว่า การศึกษาหมายถึงความพยายามที่จะแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิตเพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด มีอิสรภาพทั้งภายนอกและภายใน (พระราชวรมณี, 2518 : 10-13)

สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ ให้ความหมายของการศึกษาว่า การศึกษาหมายถึง

ก. วิธีการต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะและทัศนคติ

ข. ทัศนคติต่าง ๆ ที่พยายามจะอธิบายหรือให้เหตุผลในการถ่ายทอดนั้น ๆ

ค. คุณค่าหรืออุดมคติต่าง ๆ ที่มนุษย์พยายามจะเข้าใจถึงโดยอาศัยความรู้ทักษะและทัศนคติ เพราะฉะนั้นวิธีการฝึกปรือหรือถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับคุณค่าหรืออุดมคติที่ต้องประสงค์นี้เป็นผลนับปลาย (สัญลักษณ์ ศิวรักษ์, 2524:6)

จอห์น ดีวีย์ (JOHN DEWEY) ให้ความหมายการศึกษาคือ การเสริมสร้างหรือการจัดประสบการณ์ใหม่ การเสริมสร้างหรือการจัดประสบการณ์ใหม่นี้จะทำให้ชีวิตมีความหมายยิ่งขึ้น และช่วยเพิ่มความสามารถให้แก่บุคคลพอที่จะกำหนดแนวปฏิบัติจากผลลัพธ์ของประสบการณ์นั้นได้ (จอห์น ดีวีย์, 1916:89)

แวนคลีน มอร์ริส (VAN CLEVE MORRIS) อธิบายว่า การศึกษาคือการพัฒนามนุษย์ในทุก ๆ ด้าน การพัฒนาดังกล่าวเป็นศิลปะในการปรุงแต่งให้มนุษย์พัฒนาในด้านบุคลิกภาพและอุปนิสัยเพิ่มเติมจากที่ธรรมชาติให้ไว้แต่เดิม และการศึกษายังเป็นการร่วมมือกับธรรมชาติในแง่ที่ช่วยพัฒนาทักษะของมนุษย์ให้มนุษย์มีการสัมพันธ์แห่งตน (SELF REALIZATION) รู้จักตนเองดีขึ้น (แวนคลีน มอร์ริส, 1961:4)

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (CARTER V. GOOD) นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือ ผลรวมของกระบวนการทั้งหมดที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถ ทัศนคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเป็นที่พึงปรารถนาในสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ (คาร์เตอร์ วี กู๊ด, 1973 :145)

โจเซฟ เอฟ คอลลลาฮัน และเลียวนาร์ด เอช คลาร์ค (JOSEPH. F. CALLAHAN AND LEONARD H. CLARK) ได้ให้ความหมายของการศึกษาคือ

1. กระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนนำเอาความคิดความอ่านในตัวเองออกมาใช้อย่างดีที่สุด
2. กระบวนการที่พัฒนาความสามารถของทุก ๆ คนโดยความสามารถนั้นมีอยู่แล้วในตัวของคนทุกคนแต่กำเนิด

3. กระบวนการกระตุ้นให้สมองได้รับบันทึกไว้ แล้วรวบรวมซึ่งสรรพความรู้และคุณค่าทั้งปวงเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ

4. กระบวนการจารึกแล้วจารึกเล่าซึ่งประสบการณ์ทางสังคมของมนุษย์ให้เป็นที่ประจักษ์ในความคิดของผู้เรียน เพราะเมื่อแรกเกิด ความคิดเห็นดังกระดานชนวนที่ว่างเปล่า

5. กระบวนการสั่งสอนอบรมให้ผู้เรียนดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรมหรืออยู่ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม

6. กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ดำเนินต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

(โจเซฟ เอฟ คอลลาซัน และเลียวนาร์ด เอช คลาร์ค, 1977: 15)

จากความหมายของการศึกษาดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าการศึกษามีลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ (วิจิตร ศรีสอาน, 2525 : 24)

1. การศึกษาเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นที่ไปในแนวทางที่ปรารถนา
2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ เป็นไปโดยจงใจ โดยมีกำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดไว้

3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ กระทำเป็นระบบ มีกระบวนการอันเหมาะสมและผ่านสถาบันทางสังคมที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ด้านการศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

ปรัชญากับการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพราะต่างก็สนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ในการจัดการศึกษาต้องอาศัยปรัชญาในการหาคำตอบทางการศึกษา ดังนั้นปรัชญาจึงมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างแน่นแฟ้นดังความคิดเห็นของ วิทย์ วิศทเวทย์ ที่ได้กล่าวว่า

ปรัชญามีส่วนช่วยนักการศึกษาโดยการกำหนด เป้าหมายหรือการกำหนดสิ่งอันมีค่าสูงสุดในการดำเนินกิจการการศึกษา การศึกษามีไว้เพื่อชีวิต และควรจะต้องมีไว้เพื่อชีวิตที่ดี ชีวิตที่ดีที่สุดหรือน่าพึงปรารถนาที่สุดเป็นอย่างไร นั่นเป็นสิ่งที่นักปรัชญาเสนอคำตอบโดยโยงไปถึงธรรมชาติของมนุษย์.....เมื่อได้มิติเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว จุดหมายของการศึกษาก็จะหลั่งไหลออกมาเอง เมื่อได้จุดหมายอันแน่ชัดแล้ว เนื้อหาของหลักสูตรบทบาทของครูในกระบวนการศึกษา บทบาทของโรงเรียนในสังคมก็จะกำหนดได้ชัดเจนขึ้น (วิทย์ วิศทเวทย์, 2523: 33)

ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน ได้กล่าวว่า การศึกษากับปรัชญามีความสัมพันธ์กันอย่างมากโดย
เนื้อหา ปรัชญาทั่วไปช่วยให้ความกระจ่างแก่การศึกษาได้ และวิธีการทางปรัชญาก็ช่วยให้การดำเนิน
ทางการศึกษารัดกุมและชัดเจนขึ้น และ "ความพยายามที่วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ และพิจารณาคุณการ
ศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งทุกแง่มุม ให้เข้าใจถึงแนวคิด หลักความสำคัญ ความสัมพันธ์และเหตุผล
ต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องและมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมนี้เองที่เป็นงาน
สำคัญของปรัชญาต่อการศึกษา" (ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน, 2529: 34,35)

วิจิตร ศรีสอ้าน ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษาไว้ว่า ปรัชญาช่วย
ในการพิจารณากำหนดเป้าหมายของการศึกษา การศึกษาเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มุ่งผลการเปลี่ยนแปลง
ทางพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในแนวที่ปรารถนา ปัญหาจึงเกิดขึ้นได้ว่าอะไรคือเป้าหมายของการ
เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ อะไรควรจะเป็นจุดหมายของการศึกษา เมื่อการศึกษา
เป็นการพัฒนาบุคคล การศึกษาจึงแยกไม่ออกจากจุดหมายของชีวิต (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2523 :19)
ในเรื่องเดียวกันนี้ มาร์เจอร์ ไชกัส ได้กล่าวว่า "ศิลปะแห่งการศึกษานั้นจะไม่สามารถบรรลุถึงความ
แจ่มชัดอย่างสมบูรณ์ในตัวเองได้หากขาดปรัชญา" (มาร์เจอร์ ไชกัส, 2520:5)

นอกจากนี้ ส. ศิวรักษ์ ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษาไว้ด้วยว่า
ปรัชญาทั่วไปอาศัย ความรู้จากวิชาแขนงต่าง ๆ มาประกอบแล้วโยงขึ้นเป็นแนวคิดฉันทิ ปรัชญา
การศึกษาก็อาศัยข้อเท็จจริงต่าง ๆ ทางการศึกษาเพื่อนำมาประกอบพิจารณานั้น ด้วยเหตุนี้ปรัชญา
การศึกษาจึงต้องพึ่งปรัชญาทั่วไป เพราะปัญหาพื้นฐานทางการศึกษาก็คือ ปัญหาในทางปรัชญานั้นเอง
โดยนัยนี้ปรัชญาการศึกษาจึงเป็นการนำเอาปรัชญาประยุกต์ใช้กับการศึกษานั้นเอง (ส. ศิวรักษ์.
2524 : 47)

ดังนั้นปรัชญาจึงมีส่วนช่วยให้การจัดการศึกษาดำเนินไปโดยสอดคล้องกับสภาพสังคมนั้น ๆ
โดยอาศัยวิธีการของปรัชญาคือการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความมาใช้ในการแก้ปัญหาของการ
ศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษานี้ได้มีนักการศึกษาและนักปรัชญาหลายท่านให้ความหมาย

คือ คำนิยามที่แตกต่างกันออกไปตามทรรศนะของแต่ละท่าน เช่น

อุดม บัวศรี กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ ปรัชญาประยุกต์ เพราะนำเอาความคิดทางปรัชญามประยุกต์ใช้กับการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ (อุดม บัวศรี, 2518 : 63)

สุมิตร คุณานุกร กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุดซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บทเป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา และเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ตลอดจนถึงขบวนการในการเรียนการสอน (สุมิตร คุณานุกร, 2520 : 39)

วิจิตร ศรีสอ้าน ได้กล่าวว่าปรัชญาการศึกษา คือ จุดมุ่งหมายระบบความเชื่อหรือแนวคิดที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์หรืออุดมคติทำนองเดียวกันกับที่ใช้ในความหมายของปรัชญาชีวิต ซึ่งหมายถึง อุดมการณ์ของชีวิต อุดมคติของชีวิต แนวทางดำเนินชีวิตนั่นเอง กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษา คือ จุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2524 : 109)

ศักดิ์ ประจักษ์ประธานพร อธิบายถึงความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า คือความคิดเห็นอย่างวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ ความคิดเห็นนี้ตั้งอยู่บนรากฐานของอภิปรัชญา ญาณวิทยา และอภิปรัชญา หรือปรัชญาการศึกษา หมายถึง การพิจารณาองค์ประกอบทุก ๆ ส่วนของการศึกษาอย่างถี่ถ้วน และความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาที่จะใช้เป็นเครื่องนำทางในการจัดการศึกษา (ศักดิ์ ประจักษ์ประธานพร, 2526 : 45)

ทองปลิว ชมชื่น ได้ให้ความหมายว่า ปรัชญาการศึกษา คือ เทคนิคการคิดที่จะแสวงหาคำตอบและกำหนดแนวทางในการดำเนินงานทางการศึกษา ไม่ว่าจะการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกโรงเรียน เริ่มตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษายุทธศาสตร์ทางการศึกษาและการบริหารทางการศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง (ทองปลิว ชมชื่น, 2529 : 120)

ก๊อดเฟร ทอมสัน (GODFREY THOMSON) กล่าวว่า "เมื่อเราพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอดแล้วพยายามที่จะให้ได้ความคิดที่ลงรอยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผล และให้ใช้ได้ผลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นั่นแหละคือปรัชญาการศึกษา" (ก๊อดเฟร ทอมสัน

อ้างใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2524:3)

จอร์จ แอล นิวสัน (GEORGE L. NEWSONE) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ การนำเอาหลักบางประการของปรัชญาอันเป็นแม่บทมาดัดแปลงให้เป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษา (จอร์จ แอล นิวสัน, 1969:163-164)

ซิดนีย์ ฮุก (SIDNEY HOOK) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ หัตถ์คดีและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา (ATTITUDES AND AIMS OF EDUCATION) โดยระบบโรงเรียนซึ่งโรงเรียนและบุคลากรที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษายึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียนหรือให้การศึกษแก่ผู้เรียน (ซิดนีย์ ฮุก, 1969 : 136-139)

คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส (CHRISTOPHER J. LUCUS) ได้ให้คำนิยามของปรัชญาการศึกษาว่า หมายถึงความเชื่อ ความนึกคิด-หรือทักษะเกี่ยวกับการศึกษาที่โรงเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาใช้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้เรียน (คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส, 1970:136)

จอร์จ เอฟ เพลเลอร์ (GEORGE F. KNELLER) ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า "ปรัชญาการศึกษา" คือผลจากการแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาอย่างชัดเจน แปลความหมายกระบวนการทางการศึกษาให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดจุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษาได้ (จอร์จ เอฟ เพลเลอร์, 1971:2)

จากความหมายของปรัชญาการศึกษาดังกล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่าปรัชญาการศึกษาเป็นการนำเอาหลักการและแนวคิดจากปรัชญาแม่บทมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา อาทิเช่น การกำหนดทิศทาง รูปแบบและวิธีการทางการศึกษา โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการศึกษาได้เกิดประโยชน์มากที่สุด และตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาแบ่งตามลักษณะที่มาได้เป็น 3 ประเภทดังนี้ (สุรินทร์ รักชาติ, 2529:39)

1. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาทั่วไปเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบและวิธีการทาง

การศึกษา โดยการประยุกต์มาจากปรัชญาแม่บท ปรัชญาการศึกษาประเภทนี้ได้มีนักการศึกษาทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้กล่าวถึงและแบ่งออกเป็นลัทธิต่าง ๆ หลายลัทธิดังนี้

ภิญโญ สาร (2525 : 100-132) กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาว่ามี 6 ลัทธิคือ

1. สังคมประเพณีนิยม (THE DOCTRINE OF SOCIAL TRADITIONALISM)
2. สังคมประสบการณ์นิยม (THE DOCTRINE OF SOCIAL EXPERIMENTATION)
3. แบบก้าวหน้าตามธรรมชาติ (THE DOCTRINE OF NATURALISTIC PROGRESSIVISM)
4. สารนิยม (THE DOCTRINE OF ESSENTIALISM)
5. นิรันตรนิยม (THE DOCTRINE OF PERENNIALISM)
6. สร้างสังคมใหม่ (THE DOCTRINE OF RECONSTRUCTIONISM)

VAN CLEVE MORRIS (1966 : 327-401) กล่าวถึงลัทธิปรัชญาการศึกษาไว้ 5 ลัทธิ ดังนี้

1. สารัตถนิยม (ESSENTIALISM)
2. นิรันตรนิยม (PERENNIALISM)
3. พัฒนาการนิยม (PROGRESSIVISM)
4. ปฏิรูปนิยม (RECONSTRUCTIONISM)
5. อัตถิภาวนิยม (EXISTENTIALISM)

G. MASE WINGO (1974 : 40) กล่าวไว้ 6 ลัทธิ โดยเพิ่มลัทธิ มาร์กซิสต์ (MARXISM) อีกหนึ่งลัทธิ

2. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาของนักปรัชญาแต่ละคนมาเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบและวิธีการทางการศึกษา เช่น ระบบการศึกษาในอุดมรัฐ (THE REPUBLIC) ของพลาโต และพุทธปรัชญาการศึกษาของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

3. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดระบบการศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมทางเมือง

และวัฒนธรรมในปัจจุบันมาวิเคราะห์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบและวิธีการทางการศึกษา เช่น ระบบปรัชญาการศึกษาของอิวาน อิลลิช และเอฟเวอร์เฮท โรเมอร์ เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษานั้นมีอยู่มากมายหลายระบบตามลักษณะทางธรรมชาติ ซึ่งแนวความคิดของมนุษย์ที่ต่างคิดและเชื่อไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ยังแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคมตามลักษณะความจำเป็น และความต้องการของสังคมอีกด้วย ปรัชญาการศึกษานั้นอาศัยพื้นฐานแห่งความคิดของปรัชญาบริสุทธิ์ ซึ่งปรัชญาการศึกษาระบบหนึ่ง ๆ อาจจะมีแนวคิดมาจากปรัชญาบริสุทธิ์หลาย ๆ สาขาผสมผสานกัน เพื่อจะจัดระบบความคิดขึ้นมาใหม่ให้สมบูรณ์หรือหลายระบบของปรัชญาการศึกษา อาจจะมีแนวคิดจากปรัชญาบริสุทธิ์สาขาเดียวกัน มาเป็นรากฐานของตน ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลให้ปรัชญาการศึกษาหลายระบบมีแนวคิดที่คล้ายคลึงหรือมีลักษณะที่คาบเกี่ยวกันอยู่ (บรรจง จันทรสา, 2529: 236) ปรัชญาการศึกษาที่นักการศึกษาได้จัดไว้มีด้วยกัน 5 ลัทธิ คือ ลัทธิสารัตถนิยม ลัทธินิรันตรนิยม ลัทธิพัฒนาการนิยม ลัทธิปฏิรูปนิยม และลัทธิอัตถิภาวนิยม รวมกับปรัชญาการศึกษาที่มาจากความคิดของนักปรัชญาอีก 1 ลัทธิ คือ ลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษา โดยในแต่ละลัทธิจะกล่าวถึงความขึ้นมา แนวคิดพื้นฐาน หลักการสำคัญ ความเชื่อทางการศึกษาในเรื่องจุดมุ่งหมายการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษา ได้แก่ หลักสูตร โรงเรียน ผู้สอน และกระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (ESSENTIALISM)

ความขึ้นมา

สารัตถ (ESSENTIA) หมายถึง แก่นสารที่จำเป็นหรือเนื้อหาที่เป็นหลักสำคัญความเชื่อของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา เมื่อประมาณปี ค.ศ. 1930 โดยมีกลุ่มนักการศึกษาและนักปรัชญาทั้งฝ่ายจิตนิยม และฝ่ายวัตถุนิยมของอเมริกาที่มีทรรศนะทางอนุรักษนิยม ได้รวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้านแนวความคิดฝ่ายพัฒนาการนิยมซึ่งกำลังเผยแพร่อยู่ในขณะนั้น กลุ่มนักการศึกษาที่มีแนวความเชื่อในทางอนุรักษนิยมมีผู้นำที่สำคัญคือ วิลเลียม ซี แบกเลย์ (WILLIAM C. BAGLEY) และนักการศึกษาที่มีความเชื่อในแนวเดียวกัน เช่น โทมัส บริกส์ (THOMAS BRIGGS) และเฟรดเดอริก บริด (FREDERICH BREED) เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ได้ร่วมกันจัดตั้งเป็น "คณะกรรมการฝ่ายสารัตถนิยม เพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา" ขึ้นใน

ปี ค.ศ. 1946 เพื่อเผยแพร่ความเชื่อของฝ่ายเสรีนิยมจนถึง ค.ศ. 1946 แยกเลยได้ถึงแก่กรรม จึงทำให้คณะกรรมการชุดนี้เลิกล้มไป แต่ความเชื่อตามแนวลัทธิปรัชญาการศึกษาเสรีนิยมก็ได้แพร่หลายออกไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ ได้รับความนิยมสูงสุดในสหรัฐอเมริกา ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังคงนิยมกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ลัทธิปรัชญาการศึกษาเสรีนิยมมีความเข้มแข็งในทางวิชาการและมีประสิทธิภาพในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับระเบียบวินัยได้เป็นอย่างดี (ภิญโญ สาร, 2525:31)

แนวคิดพื้นฐาน

ลัทธิเสรีนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญาบริสุทธิ์ 2 ฝ่าย คือ จิตนิยม (IDEALISM) ซึ่งเชื่อว่าจิตเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่นี้เป็นโลกแห่งจิต หรือเป็นนามธรรม ดังนั้นความรู้หรือความจริงจึงเกิดจากการคิด การหยั่งรู้เป็นสำคัญ และฝ่ายวัตถุนิยม (REALISM) ที่เชื่อว่าวัตถุเป็นสสารที่แท้จริงในตัวเอง ความรู้หรือความจริงจึงเกิดมาจากการได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสิ่งนั้น (ARTHUR K. ELLIS, 1981:85)

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาเสรีนิยมมีหลักการสำคัญ (GEORGE F. KNELLER, 1971: 115-118) อ้างใน สมนึก พวงทอง, 2531 : 44) สรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้จะต้องเกี่ยวข้องกับการทำงานหนักและการเอาไปประยุกต์ใช้
2. การริเริ่มในการศึกษา ควรจะขึ้นอยู่กับครูมากกว่านักเรียน
3. แก่นแท้ของการศึกษา (CORE OF EDUCATION) คือ การเรียนรู้เนื้อหาวิชา ที่ให้เลือกสรรมาเป็นอย่างดีแล้ว
4. โรงเรียนควรรักษาวิธีการเดิมที่ใช้ระเบียบ วินัย และการอบรมทางจิตใจ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ (TRADITIONAL METHODS OF MENTAL DISCIPLINE)

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมี 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (MACRO LEVEL) หรือระดับกว้าง ๆ ซึ่งมุ่งถ่ายทอดคตินิยมทางวัฒนธรรม อันมีความสำคัญต่อมนุษย์มาก ซึ่งจะมีผลในการควบคุมการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล และสามารถที่จะบังคับวิถีทางของเหตุการณ์ต่าง ๆ และอีกระดับหนึ่งคือระดับจุลภาค (MICRO LEVEL) หรือระดับเฉพาะตัว มุ่งที่จะพัฒนาสติปัญญา คุณวินัยของมนุษย์ให้เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด และมีความประพฤติที่ดีงาม (ศักดิ์ดา ปรากฏ์ประทานพร, 2526:84)

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาสารัตถนิยมสรุปได้ดังนี้ (ไพฑูริย์, สีนลารัตน์, 2524 : 64-65)

1. ให้การศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระ (ESSENTIAL SUBJECT MATTER) อันได้มาจากมรดกทางวัฒนธรรม
2. ให้การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในเรื่องของความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของสังคมในอดีต
3. ธำรงรักษาสิ่งต่าง ๆ ในอดีตเอาไว้

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ปรัชญาสารัตถนิยมนี้ยังมุ่งการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ทำงานหนัก ใช้สติปัญญาให้มาก และรักษาอุดมคติอันดีงามของสังคมอีกด้วย

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมเป็นหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา (SUBJECT-MATTER CURRICULUM) และหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (BROAD-FIELD CURRICULUM) โดยเน้นเนื้อหาวิชาและกวดขันความรู้เป็นสำคัญ (บุญเลิศ นาคแก้ว, 2522:113) และเนื้อหาสาระที่เน้นจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการกลั่นกรองมาแล้วอย่างดี หลักสูตรนี้มีวิชาพื้นฐาน คือ

ภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ นอกจากนี้เนื้อหาที่เน้นเป็นพิเศษ คือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ดนตรี วรรณคดี ค่านิยม และวัฒนธรรมของสังคมที่ควรรักษาไว้ การจัดทำหลักสูตรนั้นจะเป็นหน้าที่ของครู และผู้เชี่ยวชาญ และหลักสูตรจะมีลักษณะควบคุมการเรียนการสอนล่วงหน้า และส่วนใหญ่จะเป็นแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ (ไพฑูริย์ สีนลาร์ตน์, 2524 : 65-66)

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมเน้นเรื่องมาตรฐานการศึกษา ฉะนั้นโรงเรียนจะต้องเคร่งครัดในเรื่องระเบียบวินัย หน้าที่สำคัญของโรงเรียนคือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง สร้างบรรยากาศทางการศึกษาให้เหมาะสมแก่การพัฒนาสติปัญญา จริยธรรม และถ่ายทอดวัฒนธรรม (ศักดิ์คา ปรารักษ์ประทานพร, 2526 : 85) บทบาทของโรงเรียนในปรัชญากลุ่มนี้เป็นบทบาทที่ตามสังคม สังคมมอบหมายอะไรก็ทำไปตามนั้น ไม่มีการแนะนำหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใด (ไพฑูริย์ สีนลาร์ตน์, 2524 : 69)

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมให้ความสำคัญกับครูผู้สอนเป็นอย่างมาก เพราะครูผู้สอนเป็นผู้ที่กำหนดคัดเลือก และดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ดีและความประพฤติดี เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำในห้องเรียนได้ดังที่วิลเลียม คับเบิลยูบริกแมน (WILLIAM W. BRICKMAN) กล่าวไว้ว่า "ปรัชญา สารัตถนิยมถือว่าครูเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา ครูต้องมีความรู้ทางการศึกษาทั่วไป (LIBERAL EDUCATION) ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่าง ๆ มีความรู้สึกซึ่งในจิตวิทยาของเด็กและขบวนการเรียนรู้ สามารถแยกข้อเท็จจริงออกจากอคติคตินักเรียนได้ เข้าใจปรัชญาพื้นฐานทางการศึกษาและมีความเสียสละต่ออาชีพครู" (WILLIAM W. BRICKMAN, 1968 : 364 อ้างใน ศุภร ศรีแสน, 2522 : 90)

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เน้นหลักสำคัญที่จะให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้ ครูจึงอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ แต่ที่เน้นการเรียน

การสอนแบบบรรยายเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ได้เนื้อหาสาระมาก ๆ และมีความเชื่อว่าเนื้อหาสาระที่ได้คัดเลือกแล้วเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ การเรียนการสอนจะอาศัยหนังสือ ตำราต่าง ๆ เป็นสื่อการสอน การถามตอบเพื่อทบทวนความเข้าใจในเนื้อหาวิชา ดังนั้น ผู้เรียนต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามอย่างหนัก และจดจำวิชาการต่าง ๆ ให้ขึ้นใจ ส่วนครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาและมีความสามารถในการชักนำให้ผู้เรียนรู้ในสิ่งที่มีประโยชน์และมีคุณค่า นอกจากนี้การเรียนการสอนในแนวนี้นี้ยังเป็นการสร้างผู้นำในกลุ่มด้วย กล่าวคือ ผู้นำของกลุ่มคือผู้ที่เก่ง มีความสามารถในการจดจำเนื้อหาได้ดี มีความประพฤติกดี มีระเบียบวินัย (ณัฐพร คำมะสอน, 2531 : 32-33)

ปรัชญาการศึกษาป็นตรนิยม (PERENNTALISM)

ความเป็นมา

ป็นตรนิยม (PERENNTAL) หมายถึง ภาวะไม่เปลี่ยนแปลง คงอยู่ช่วนป็นตร ปรัชญาป็นตรนิยมนี้เริ่มต้นจากสมัยกรีกโบราณ ลัทธิปรัชญาที่เป็นพื้นฐานของปรัชญานี้ได้แก่คำสอนของบรรดาปรัชญาเมธีชาวกรีกยุคโบราณ คือคำสอนของโสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล (ทองปลิว ชมชื่น, 2529:131) ต่อมาบาทหลวงโทมัส อาควีนัส (ST. THOMAS AQUEUINAS) ได้นำความเชื่อทางศาสนาโรมันคาทอลิกมาเกี่ยวข้องด้วย ปรัชญาป็นตรนิยมจึงเป็นผลของการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของอริสโตเติลที่เรียกว่า RATIONAL HUMANTISM ซึ่งเน้นเฉพาะการใช้ความคิดและเหตุผลของบุคคลกับแนวความคิดของบาทหลวงโทมัส อาควีนัสที่เรียกว่า SCHOLASTIC REALISM ซึ่งคำนึงถึงเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า เรื่องศาสนาและข้อเรียกร้องทางศาสนาด้วย (ฐิติพงษ์ ธรรมมานุสรณ์, 2522:77)

ปรัชญาการศึกษาป็นตรนิยมเกิดขึ้นในขณะทีประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังพัฒนา อุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ นำระบบเศรษฐกิจแบบนิยมมาใช้ มีการแข่งขันการค้าอย่างไม่เป็นธรรม ครอบครัวไม่มีเวลา อบรมสมาชิกในครอบครัว และที่สำคัญคือมนุษย์เริ่มเสียความเป็นมนุษย์ไปทีละน้อย ๆ ให้กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักปรัชญาและนักการศึกษากลุ่มหนึ่งจึงเสนอปรัชญาการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายให้เป็นสิ่งที่นำมนุษย์ไปสู่อดีตที่มีระเบียบ มีความมั่นคง

มีจริยธรรม และความยุติธรรม (ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร, 2526:95) นักปรัชญาและนักการศึกษาผู้ที่ได้รวบรวมหลักการและให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาในรัตนนิยมในปี ค.ศ. 1929 คือ โรเบิร์ต เอ็ม ฮัทชินส์ (ROBERT M. HUTCHINES) มอทิเมอร์ เจ แอลเลอร์ (MORTIMER J. ADLER) และเซอร์ริชาร์ด ลิฟวิงส์โตน (SIR RICHARD LIVINGSTONE)

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาในรัตนนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญาพื้นฐานกลุ่มจิตนิยม ซึ่งเหตุผลและกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผลผสมผสานกัน โดยทั้งสองฝ่ายมีความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของเหตุผลเหมือนกัน เพราะถือว่าเหตุผลเป็นลักษณะสูงสุดของมนุษย์ และมนุษย์เองก็อยู่ในโลกแห่งเหตุผล (A WORLD OF REASON) นิรันตรนิยม เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะใช้ความคิดและเหตุผลมาตัดสินปัญหาต่าง ๆ ได้ ซึ่งความสามารถวันนี้ไม่มีในสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ มนุษย์ได้ใช้ความคิดและเหตุผลอยู่ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่และความสามารถในการคิดหาเหตุผลของมนุษย์คิดตัวมาแต่กำเนิด (FREDERIC C. GRUBER, 1961:20 อ้างใน สุรินทร์ รักชาติ, 2529:48) ส่วนความรู้ในปรัชญาการศึกษาในรัตนนิยม เชื่อว่าได้มาจากการคิดหาเหตุผล และความดีความงามนั้นก็เชื่อว่าจะได้ขึ้นอยู่กัพันธกรรมหรือสิ่งแวดล้อม แต่จะขึ้นอยู่กับความมีวินัยในตัวเองและยึดมั่นในความดี (กิติมา ปริทีติถก, 2523:86)

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาในรัตนนิยม มีหลักการสำคัญ (ศุภร ศรีแสน, 2526:167-169) สรุปได้ดังนี้

1. ธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ย่อมเหมือนกันในทุกกาลเทศะ การจัดการศึกษาควรจะเหมือนกันสำหรับทุกคน
2. สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์คือ สติปัญญา การศึกษาจึงควรมุ่งพัฒนาสติปัญญาและความมีเหตุผล มนุษย์มีเสรีภาพและความรับผิดชอบ
3. การศึกษามุ่งให้ผู้เรียน เข้าถึงสัจจะหรือความเป็นจริงแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง การศึกษามีได้เป็นไป เพื่อสอนให้คนปรับตัว เข้ากับสังคมหากให้คนปรับตัว เข้ากับความจริงที่นิรันดร